

**ВУЧЭБНАЯ ПРАГРАМА ПА ВУЧЭБНЫМ ПРАДМЕЦЕ
"ЛІТАРАТУРНАЕ ЧЫТАННЕ" ДЛЯ VI - X КЛАСАЎ ПЕРШАГА АДДЗЯЛЕННЯ ДАПАМОЖНАЙ
ШКОЛЫ (ДАПАМОЖНАЙ ШКОЛЫ-ІНТЭРНАТА) З БЕЛАРУСКАЙ МОВАЙ НАВУЧАННЯ**

**ГЛАВА 1
АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЗЭННІ**

Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце "Літаратурнае чытанне" (далей - вучэбная праграма) акрэслівае змест навучання вучняў VI - X класаў першага аддзялення дапаможнай школы (дапаможнай школы-інтэрната) (далей - дапаможная школа) з беларускай мовай навучання і з'яўляецца лагічным працягам вучэбнай праграмы па літаратурным чытанні, адрасаванай вучням дапаможнай школы III - V класаў. На этапе VI - X класаў працягваецца і ўдасканальваецца работа па фарміраванні ў дзяцей з інтэлектуальнай недастатковасцю цікавасці да кніг, заахвочванні іх да самастойнага чытання. Непаўнавартаснасць пазнавальнай дзейнасці і парушэнні маўлення (у тым ліку цяжкія), характэрныя для гэтай катэгорыі дзяцей, робяць чытанне складаным працэсам. Пры гэтым неабходнасць, важнасць чытання абумоўлена тым, што свет мастацкай літаратуры, мастацкае слова з'яўляецца адным з дзейнасных сродкаў фарміравання асобы, выхавання грамадзянскай і маральна-этычнай культуры. Літаратурнае чытанне актывізуе моўныя зносіны дзяцей з інтэлектуальнай недастатковасцю і з'яўляецца адной з крыніц набыцця імі вітагенных ведаў, дзякуючы чаму адбываецца фарміраванне жыццяздольнай асобы.

На ўроках літаратурнага чытання ў VI - X класах працягваецца работа з дзіцячай кнігай, удасканальваюцца навыкі чытання (правільнае, асэнсаванае і выразнае) і асноўныя чытацкія ўменні (аналіз зместу, характараў дзейных асоб, іх учынкаў і інш.). Дадзеная вучэбная праграма прапануе багатую жанравую разнастайнасць твораў. Вучні знаёмяцца з апавяданнямі, вершамі, байкамі, навукова-папулярнымі артыкуламі, творамі вуснай народнай творчасці. Выбар твораў абумоўлены ўзростава-псіхалагічнымі асаблівасцямі і магчымасцямі дзяцей з лёгкай інтэлектуальнай недастатковасцю, карыснасцю для працэсу іх сацыяльнага і эмацыянальнага развіцця, фарміравання светапогляду, пашырэння кругагляду, што пазітыўна ўплывае на працэс сацыялізацыі навучэнцаў. Элементарна-практычны характар навучання патрабуе мінімізацыі аб'ёму прапануемых тэкстаў, а ў шэрагу выпадкаў - іх адаптацыі. Аднак мастацка-эстэтычная каштоўнасць тэкстаў, іх нацыянальна-культурная адметнасць выступае важным крытэрыем выбару твораў для чытання.

Канцэптуальнымі палажэннямі вучэбнага прадмета "Літаратурнае чытанне" з'яўляюцца:

практыка-арыентаваны характар навучання, пры якім улічваюцца магчымасці і жыццёвыя патрэбы дзяцей з лёгкай інтэлектуальнай недастатковасцю, і які садзейнічаюць фарміраванню жыццяздольнай асобы;

карэкцыйная накіраванасць навучання, якая прасочваецца ў карэкцыі не толькі маўлення, але і асобы ў цэлым.

Прынцыпы навучання літаратурнаму чытанню:

улік псіхафізічных асаблівасцей (у тым ліку асаблівасцей пазнавальнай дзейнасці) дзяцей з інтэлектуальнай недастатковасцю і спецыфікі ўспрымання імі мастацкай літаратуры;

сацыяльная і сацыяльна-эмацыянальная накіраванасць зместу навучання;

практычная значнасць і карыснасць для будучага самастойнага і прафесійнага жыцця;

карэкцыйная накіраванасць навучання.

Мэта вучэбнага прадмета - фарміраванне культурнага і свядомага чытача, здольнага выкарыстоўваць навыкі чытання і чытацкія ўменні для ўзбагачэння сацыяльнага і прафесійнага вопыту на карысць будучага незалежнага самастойнага жыцця ў грамадстве.

Рэалізацыя мэты прадугледжвае рашэнне шэрагу **задач**:

фарміраванне ўстойлівай матывацыі да чытання і выхаванне павагі да кнігі як крыніцы ведаў;

удасканаленне навыкаў правільнага, усвядомленага, выразнага чытання ўголос і моўчкі ("сам сабе");

удасканаленне і замацаванне базавых чытацкіх уменняў і абагульненых спосабаў вучэбнай дзейнасці;

развіццё і карэкцыя пазнавальнай дзейнасці, маўлення і асобы навучэнцаў;

выхаванне грамадзянскіх і маральна-этычных якасцей асобы і садзейнічанне пашырэнню сацыяльнага вопыту навучэнцаў.

Змест і структура дадзенай вучэбнай праграмы арыентаваны на фарміраванне чалавека, які ўспрымае, гаворыць, чытае на беларускай мове ў адпаведнасці з яго маўленчымі і разумовымі здольнасцямі. Структура дадзенай вучэбнай праграмы змяшчае раздзелы: "Прыкладная тэматыка чытання", "Чытанне навучэнцаў", "Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці па літаратурным чытанні", "Пазакласнае чытанне", "Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці навучэнцаў".

Раздел "**Прыкладная тэматыка чытання**" ўключае прыкладны пералік тэм для чытання (раздзелы падручніка). Групоўка ў адпаведныя тэматычныя блокі (раздзелы) дазваляе сістэматызаваць праграмны матэрыял і паказаць тэматычную разнастайнасць твораў. Пры такім падыходзе навучэнцы атрымліваюць магчымасць асэнсоўваць рэчаіснасць, спасцігаць прыродныя і жыццёвыя з'явы, разумець каштоўнасць пэўных рыс характару чалавека і іншае. Колькасць гадзін, прыведзеная ў дужках для кожнага тэматычнага блока, з'яўляецца прыкладнай. Педагагічны работнік, зыходзячы з канкрэтнай сітуацыі, мае магчымасць як замяніць тэкст на больш прыдатны (у межах пазначанай тэмы), так і ўдакладніць размеркаванне гадзін.

Раздзел "**Чытанне вучняў**" змяшчае віды і спосабы чытання, якасныя кампаненты чытання (правільнасць, усвядомленасць, выразнасць, бегласць).

Працягваецца работа па ўдасканаленні навыку чытання ўслых і "сам сабе". Надаецца ўвага хуткасці і плаўнасці чытання (з улікам магчымасцей). Паралельна прапануюцца наступныя варыянты чытання: выбарачнае, па асобах, на памяць.

Галоўная якасць чытання - *свядомасць*. Усвядомленым лічыцца такое чытанне, якое прадугледжвае разуменне зместу твора, яго частак, асобных слоў і выказаў, паслядоўнасці падзей. Разуменне зместу немагчыма без правільнага чытання, таму вядзецца работа па замацаванні асноўных арфаэпічных нормаў (правільнае вымаўленне гукаў і іх спалучэнняў у моўнай плыні). Такая работа ажыццяўляецца на кожным уроку. Узор правільнага чытання дае педагагічны работнік.

Са свядомасцю цесна звязана *выразнасць* чытання. Задачы выразнага чытання ўскладняюцца паступова. На першым этапе (VI клас) абапіраюцца на ўжо набытыя ў III - V класах навыкі. Навучэнцы чытаюць гучна, робяць паўзы з улікам знакаў прыпынку, правільна вымаўляць гукі і іх спалучэнні ў словах. Пачынаючы з VII класа ставяцца задачы:

чытаць з захаваннем апавядальнай, пытальнай ці клічнай інтанацыі сказа, граматычных паўз, адпаведных знакам прыпынку ў сказе;

вылучаць сэнсава значныя часткі і рабіць сэнсавыя паўзы;

з дапамогай лагічнага націску вылучаць у сказе словы-пытанні, словы-параўнанні, важныя па сэнсе словы (прадметы, дзеянні, якасці);

з дапамогай інтанацыі перадаваць эмацыянальную атмасферу твора, характар герояў і інш.

Эмацыянальнае ўспрыманне тэкста грунтуецца на разуменні яго зместу. Узор выразнага чытання дае педагагічны работнік. Уменне чытаць выразна і эмацыянальна і вучыць гэтаму навучэнцаў - неабходная ўмова паспяховай настаўніцкай работы.

Раздзел "**Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці па літаратурным чытанні**" ўключае пералік відаў дзейнасці, якія могуць выконваць навучэнцы ў працэсе практычнай работы над мастацкімі творамі. Сярод іх:

арыентаванне ў змесце твора;

вызначэнне паслядоўнасці падзей;

ацэньванне характараў і ўчынкаў дзейных асоб;

вылучэнне ў тэкстах слоў, сказаў, урыўкаў, якія апісваюць герояў, карціны прыроды;

вызначэнне галоўнай думкі твора;

самастойнае чытанне твораў па прапанаванай тэме і інш.

Вучні адказваюць на пытанні па змесце твора, пераказваюць яго па пытаннях педагагічнага работніка, малюнках, плане. На практычным узроўні адрозніваюць творы розных жанраў (казка, апавяданне, загадка, прыказка, верш, байка і інш.). Назіраюць за ўжываннем эпітэтаў, метафар, параўнанняў, іх роляў у творы. Назапашваюць некаторыя біяграфічныя звесткі аб аўтарах, з творчасцю якіх пазнаёміліся на ўроках класнага ці пазакласнага чытання. Набываюць уяўленні аб будове твора, галоўнай думцы, героях, аўтарскіх адносінах да падзей.

На ўроках літаратурнага чытання адбываецца знаёмства вучняў з узорамі мастацкага слова. Яны вучацца карыстацца літаратурнай мовай, звязна і эмацыянальна выказваць свае думкі, убагачаюць слоўнік. Гэтаму садзейнічае работа па складанні планаў розных тыпаў (індывідуальны ці калектыўны, разгорнуты ці сціслы, з выкарыстаннем сказаў з тэксту ці складзеных самастойна), розныя віды пераказу (індывідуальны ці калектыўны, падрабязны ці выбарачны), вусныя сачыненні (па памяці ці з дапамогай падручніка, разгорнутае ці сціслае, па плане), характарыстыкі літаратурных герояў, вусныя замалёўкі і інш. Карысна, па меры магчымасці, арганізоўваць інсцэніроўкі ўрыўкаў з твораў, сустрэчы з сучаснымі пісьменнікам.

Пры чытанні і аналізе твораў увагу вучняў звяртаюць на самае істотнае, вучаць разумець учынкi герояў, лагічна і эмацыянальна іх ацэньваць, выказваць уласныя адносіны да прачытанага. Прынцыповая ўвага звяртаецца на выхаваўчы патэнцыял твораў. Настаўнік умела звяртае ўвагу на маральны сэнс учынка, з'явы і інш. Просіць суаднесці з прыкладамі з уласнага жыцця, раскрывае пазітыўны ці негатыўны сэнс факта. Заахвочваецца здольнасць і прага вучняў прымаць да сэрца эмацыянальнае зерне твора. Так у дзяцей фарміруецца вопыт эмацыянальнага ўспрымання прачытанага ці пачутага, а на яго базе - сацыяльна-эмацыянальны жыццёвы вопыт.

Раздел "**Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці**" арыентаваны на базавы ўзровень. Для вучняў з узроўнем "ніжэй базавага" патрабаванні пазначаны зорчаккай.

Характэрны для дадзенай вучэбнай праграмы канцэнтрызм абумоўлены спецыфічнасцю псіхічнай дзейнасці вучняў, непаўнавартнасцю пазнавальных працэсаў (кароткачасовая памяць, механічнае запамінанне, неустойлівая ўвага і інш.), што праяўляецца ў неабходнасці шматразовага паўтарэння відаў дзейнасці, дробнага дазіравання заданняў, якія арганізуюць пэўную дзейнасць і інш. Актуалізацыя і замацаванне навыкаў і ўменняў, набытых на папярэдніх этапах навучання патрабуе пралангіраванага прапедэўтычнага перыяду.

Урокі літаратурнага чытання ў VI - VIII класах носяць тэматычны характар. Праграмны змест IX - X класаў размеркаваны па храналагічным прынцыпе: ад вуснай народнай творчасці да сучаснай літаратуры. Навучэнцы атрымліваюць першапачатковае ўяўленне аб шляху беларускай літаратуры ў гістарычнай прасторы. Гэта дастаткова ўмоўная і скарочаная "стужка часу". Для чытання дзецям з інтэлектуальнай недастатковасцю прапануюцца найбольш даступныя для разумення невялікія творы (часткі, урыўкі) класікаў і сучасных аўтараў. Прадугледжана знаёмства з мінімізаванымі бібліяграфічнымі звесткамі пра пісьменнікаў (Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Янка Маўр, Уладзімір Дубоўка, Алесь Якімовіч і інш.).

Паралельна з чытаннем твораў мастацкай літаратуры на ўроках у пазаўрочны час арганізуецца пазакласнае чытанне. Самастойная работа з кнігай ўскладняецца характэрнымі для вучняў з нізкім узроўнем пазнавальнай актыўнасці, адсутнасцю, несфарміраванасцю матываў чытання, павольным тэмпам чытання, няпоўным разуменнем прачытанага, абмежаванасцю сацыяльнага вопыту. Таму пазакласнае чытанне патрабуе адпаведнай педагагічнай арганізацыі.

Мэта пазакласнага чытання на дадзеным этапе - развіццё цікавасці да працэсу чытання і пашырэнне яго тэматыкі, фарміраванне чытацкай самастойнасці як якасці асобы.

Урокі пазакласнага чытання ў VI - X класах рэкамендуецца праводзіць адзін раз у месяц. Для пазакласнага чытання прапануюцца творы (у тым ліку з перыёдыкі для дзяцей), якія супадаюць па тэматыцы з тымі, што вывучаюцца на ўроках. Тэксты павінны адпавядаць чытацкім магчымасцям

вучняў, быць цікавымі і карыснымі для пашырэння кругагляду, набыцця сацыяльнага вопыту. Каб вучням было зручна, арыентуюцца на фонды школьнай бібліятэкі. У якасці тэкстаў для пазакласнага чытання можна выкарыстоўваць тыя часткі, урыўкі з праграмных твораў, якія па прычыне мінімізацыі аб'ёму не ўвайшлі ў праграмны змест.

ГЛАВА 2 ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА ПРАДМЕТА

VI клас
(105 гадзін, з якіх 9 гадзін адводзіцца на пазакласнае чытанне)

ТЭМАТЫКА ЧЫТАННЯ

Творы вуснай народнай творчасці (прыказкі, казкі, скорогаворкі, пацешкі, песні, загадкі і інш.). Мастацкія творы пра восень, зіму, вясну, лета, пра галоўныя абрадавыя і каляндарныя святы. Творы пра Радзіму, пра вялікага сына беларускай зямлі Францыска Скарыну, яе прыродныя багацці і непаўторную прыгажосць. Невялікія апавяданні і вершы (часткі, урыўкі, асобныя слупкі) пра жыццё і клопаты дзяцей, сяброўства. Тэксты пра маці, сям'ю, пра адносіны чалавека да працы, людзей, што жывуць побач, да прыроды і інш.

Прыкладныя раздзелы:

1. Прышла з вятрамі восень, шуміць высокі лес (14 гадз.) <1>

<1> Размеркаванне гадзін паміж раздзеламі з'яўляецца прыкладным.

В.Жуковіч. "Свята ў будзень".

Клаўдзія Каліна. "Верасень".

П.Броўка. "Восень".

М.Чарняўскі. "З часоў далёкіх".

Р.Барадулін. "Колькі раніц месціць ранец?".

Эдзі Агняцвет. "Твая настаўніца".

Якуб Колас. "Школа" (урывак).

Л.Арабей. "Новы сшытак".

І.Навуменка. "Падранены журавель".

З.Бяспалы. "Услед за сонцам".

Максім Танк. "Бабка".

А.Дзеружынскі. "Гутарка грыбоў".

В.Хомчанка. "Мухамор".

М.Янчанка. "А таму!".

В.Кудлачоў. "Хлеб".

Р.Ігнаценка. "Лістапад".

В.Гардзей. "Залаты лістапад".

"Не сілай, а розумам" (Беларуская народная казка).

Пазакласнае чытанне. Чытанне-разглядванне дзіцячых кніг і часопісаў для дзяцей <2>.

<2> Месца ўрока пазакласнага чытання ў раздзеле вызначае педагагічны работнік. Чытанне-разглядванне дзіцячых кніг і часопісаў прапануецца навучэнцам на ўсіх уроках пазакласнага чытання (пры наяўнасці часу). Творы для ўрокаў пазакласнага чытання можна замяняць. Педагагічны работнік мае магчымасць самастойна падбіраць творы для пазакласнага чытання і прапаноўваць іх навучэнцам.

Прыказкі, народныя прыкметы, смяшынкi, лічылкi, загадкі, скорагаворкі, у тым ліку аўтарскія (А.Вольскі, М.Пазнякоў, Д.Бічэль, М.Маляўка, Н.Галіноўская, А.Аляксандравіч, І.Муравейка, Н.Парукаў і інш.).

2. Зямля пад белымі крыламі (14 гадз.)

Н.Гілевіч. "Я - беларус".

Я.Крупенька. "Ёсць у кожнага з нас ..." (урывак).

У.Караткевіч. "Мая Беларусь".

А. Дзеружынскі. "Радзіма".

Клаўдзія Каліна. "Буслы".

А.Клышка. "Драч і Крот" (Казка).

А.Грачанікаў. "Дрымотна ціснуцца кусты ...".

Я.Сіпакоў. "Непаўторны край".

П.Пестрак. "Дзіва-пшаніца".

Е.Лось. "Галасы поля".

Р.Бензярук. "Зайцава помста" (Казка).

П.Макаль. "Яблыня".

Пазакласнае чытанне. *А.Клышка.* "Францыск Скарына, альбо Як да нас прыйшла кніга" (урывак "Запомні гэтую дату - 6 жніўня 1517 года").

Народныя прыкметы, прыказкі, смяшынкi, лічылкi, загадкі, скорагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*Н.Гілевіч, Н.Галіноўская, А.Аляксандравіч, І.Муравейка, А.Клышка, М.Пазнякоў* і інш.).

3. Зноў да нас прыйшла зіма рупнай гаспадыняю (20 гадз.)

Цішка Гартны. "Зімовы вечар".

М.Хведаровіч. "Снег".

Якуб Колас. "Надыход зімы".

М.Багдановіч. "Зімой".

В.Вітка. "Неўміручая зорка паэта".

А.Данільчык. "Зіма-матуля".

Т.Хадкевіч. "На лыжах".

В.Зуёнак. "Пакатаўся", "Бегаў зайчык".

З.Бяспалы. "Сініца-жартаўніца".

Я.Крамко. "Зайцу не спіцца".

А.Дзеружынскі. "Дабрадзей".

А.Ставер. "Зіма".

Р.Ігнаценка. "Маленькі лесавічок".

Л.Дайнека. "Што прыносіць Новы год?".

М.Чарняўскі. "Ёлка".

М.Маляўка. "Пустыя кармушкі".

А.Васілевіч. "Калінавая рукавічка".

М.Янчанка. "Мяцеліца".

М.Корзун. "Знаходка".

Р.Бензярук. "Зайцаў кажуюш" (Казка).

Пазакласнае чытанне. "Лісіца і воўк" (Руская народная казка) (*Максім Танк.* "Зіма на бацькаўшчыне" (2 слупкі)).

Прыказкі, смяшынкi, лічылкі, загадкі, пацешкі, скорагаворкі, прыкметы, у тым ліку аўтарскія (*В.Вітка, Н.Гілевіч, М.Маляўка, Н.Галіноўская, А.Аляксандравіч, І.Муравейка, А.Вольскі, М.Пазнякоў* і інш.).

4. Расці сапраўдным чалавекам (14 гадз.)

У.Дубоўка. "Шануйце ўсё жывое".

У.Паўлаў. "Малайчына".

В.Сухамлінскі. "Як Сяргейка навучыўся шкадаваць".

Н.Мацяш. "Гора".

А.Дзеружынскі. "Бяроза і сасна".

Л.Арабей. "Добрая фея".

І.Муравейка. "Бабуля захварэла", "Прытворка".

Э.Валасевіч. "Піліпка".

В.Жуковіч. "Загадкі з адгадкамі".

Я.Івановіч. "Гасцінцы".

В.Жуковіч. "Вавёрачка і Зубраня" (Байка).

В.Швед. "Ілгун".

П.Рунец. "Два яблыкі".

Д.Слаўковіч. "Як Шурык з дому ўцякаў".

У.Ліпскі. "Подзвіг даяра".

Н.Галіноўская. "Рукі рабочыя".

"Зароблены рубель". *Грузінская народная казка.*

Пазакласнае чытанне. *У.Караткевіч.* "Верабей, сава і птушыны суд" (Казка) (*А.Масла.* "Нядбайная гаспадыня").

Прыказкі, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скорагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*І.Муравейка, Н.Галіноўская, А.Дзеружынскі, Д.Бічэль, М.Маляўка, А.Аляксандравіч, А.Вольскі, Н.Парукаў, М.Пазнякоў* і інш.).

5. 3 народнай крыніцы (16 гадз.)

"Казка пра быка і яго сяброў".

"Стары бацька" (Казка).

"Разумная дачка" (Казка).

"Залаты птах" (Казка).

"Хітры мужык" (Казка).

"Як мужык гусей дзяліў" (Казка).

"Андрэй за ўсіх мудрэй" (Казка).

"Ганарыстая варона" (Казка).

"З рога ўсяго многа" (Казка).

"Музыка-чарадзеі" (Казка).

Пазакласнае чытанне. *Алена Масла*. "Таямніцы закінутай хаты".

Прыказкі, народныя прыкметы, смяшынкі, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*Д.Бічэль, М.Маляўка, Н.Галіноўская, А.Аляксандравіч, І.Муравейка, А.Вольскі, М.Пазнякоў, А.Клышка* і інш.).

6. Вясна, вясна! Усе ёй рады!... (15 гадз.)

В.Гардзеі. "Веснавія ручайкі".

Зоська Верас. "Прышла вясна".

А.Дзеружынскі. "Вясёлая песня".

А.Данільчык. "Добры дзень, вясна".

Х.Жычка. "Мамін дзень".

У.Дубоўка. "Пільная варта".

Р.Ігнаценка. "Гасцінец".

М.Багдановіч. "Па-над белым пухам вішняў...".

"Як птушкі вучыліся будаваць гнёзды". Казка.

А.Кобец-Філімонава. "Жаваранкі над Хатынню" (урывак з аповесці).

В.Жуковіч. "Бусел над Хатынню".

А.Вярцінскі. "Два полі".

М.Лужанін. "У апошнія дні вайны".

Ю.Цвірка. "Май".

П.Броўка. "А хіба ёсць, што забываюць?".

А.Астрэйка. "Плошча Перамогі".

Пазакласнае чытанне. *Якуб Колас*. "Ластаўкі" (*А.Клышка*. "Зайчаняткі", *Я.Журба*. "Пчолка").

Прыказкі, смяшынкі, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*В.Жуковіч, М.Сівец, У.Паўлаў, Д.Бічэль, М.Маляўка, Н.Галіноўская, А.Аляксандравіч, І.Муравейка, А.Вольскі, М.Пазнякоў* і інш.).

7. Прыходзіць лета звонкае (12 гадз.)

Р.Ігнаценка. "Залатая пара".

К.Кірэенка. "Летнім днём".

Якуб Колас. "У грыбах", "Усход сонца".

П.Глебка. "Летні дзень".

М.Вышынскі. "Грыбы-лесавікі".

А.Данільчык. "Суніцы".

А.Дзеружынскі. "Рэха".

М.Янчанка. "Лета ў серванце", "Арэхі".

Д.Бічэль. "Блытанка".

В.Вольскі. "Першы вылет".

Э.Валасевіч. "Загар".

Пазакласнае чытанне. *М.Корзун.* "Міколаў барометр" (*В.Гардзей.* "Жнівень").

Прыказкі, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скорогаворкі, у тым ліку аўтарскія (*Н.Гілевіч, К.Буйло, Н.Галіноўская, А.Аляксандравіч, І.Муравейка, Н.Парукаў, М.Пазнякоў, А.Клышка* і інш.).

ЧЫТАННЕ

Замацаванне механізму чытання ўслых і адпрацоўка навыку чытання "сам сабе". Чытанне цэлымі словамі з захаваннем асноўных арфаэпічных нормаў і правільнай пастаноўкай націску. Плаўнае чытанне сказаў з ўлікам інтанацыі знакаў прыпынку (кропка, коска, пыталнік, клічнік) па ўзоры педагагічнага работніка.

Усвядомленае і па магчымасці выразнае чытанне тэкстаў (разуменне пра каго або пра што гаворыцца ў прачытаным тэксце, паслядоўнасці падзей, характараў герояў і іх учынкаў). Эмацыянальная ацэнка тэксту.

Патрабаванне хуткасці чытання суадносіцца з індывідуальнымі магчымасцямі навучэнцаў.

ПАЗАКЛАСНАЕ ЧЫТАННЕ

Чытанне невялікіх, добра ілюстраваных кніг (ці асобных твораў з іх) для дзяцей (кніга прыкладна 20 - 32 старонкі), часопісаў для дзяцей. Арыентацыя ў назве кнігі і яе структуры (вокладка, тэкст, ілюстрацыі, змест, колькасць старонак). Адказы на пытанні па прачытанаму, пераказ асобных эпізодаў прачытанага.

Правілы гігіены чытання і беражлівае стаўленне да кніг. Выбар кнігі ў школьнай бібліятэцы. Запіс з дапамогай педагагічнага работніка (бібліятэкара) назвы і аўтара кнігі ва ўліковы лісток самастойна прачытаных кніг.

АСНОЎНЫЯ ВІДЫ ВУЧЭБнай ДЗЕЙнасці ПА Літаратурным Чытанні

Чытанне мастацкага твора ўслых і "сам сабе" і асэнсаванае яго ўспрыманне (вусныя адказы на пытанні па змесце).

Чытанне знаёмага тэксту цэлымі словамі з захаваннем асноўных арфаэпічных нормаў і правільнай пастаноўкай націску.

Чытанне твораў на памяць (твор падбіраецца індывідуальна ў залежнасці ад магчымасцей вучня: аднаму - загадка, другому - верш цалкам, трэцяму - частка гэтага верша).

Тлумачэнне слоў і выразаў з выкарыстаннем нагляднага матэрыялу, прапанаванай да тэксту

рубрыкі "Слоўнік".

Выбарачнае чытанне па заданні педагагічнага работніка.

Дзяленне апавядальнага твора ці ўрыўка з яго на часткі, складанне плана (з дапамогай педагагічнага работніка).

Падрабязны і сціслы пераказ зместу твора (па плане, апорных словах).

Упарадкаванне дэфармаванага тэксту.

Складанне з дапамогай педагагічнага работніка невялікіх вусных дыялогаў, апісанняў з выкарыстаннем словазлучэнняў і сказаў з тэксту.

Складанне апавядання па серыі малюнкаў.

Чытанне па асобах (дыялогі), інсцэніраванне эпизодаў з твораў.

Параўнанне прачытанага з уласным вопытам, са зместам раней прачытаных твораў.

Маляванне да твораў.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

Навучэнцы ведаюць і разумеюць:

сэнс прачытанага ўслых <*> і "сам сабе";

назвы <*> і фактычны змест вывучаных твораў <*>;

на памяць 5 - 6 кароткіх вершаў (загадкі, лічылкі і інш.);

правілы гігіены чытання і неабходнасць беражліва ставіцца да кніг <*>.

Навучэнцы ўмеюць:

правільна і свядома чытаць прапанаваны ў падручніку вершаваныя і праязныя тэксты ўслых <*> і "сам сабе" цэлымі словамі (цяжкія па структуры словы - па складах);

адказваць на пытанні да прачытанага <*>;

вызначаць галоўных дзейных асоб твора <*> (герояў), асноўныя рысы іх характараў;

дзяліць тэкст на часткі, падбіраць загаловкі з прапанаваных педагагічным работнікам;

выказваць уласныя адносіны да падзей, з'яў і ўчынкаў герояў <*>;

знаходзіць і тлумачыць з дапамогай педагагічнага работніка заглавак твора (назву) <*>;

тлумачыць словы і выразы з тэксту з выкарыстаннем нагляднага матэрыялу, слоўніка, прапанаванага да тэксту <*>;

ажыццяўляць выбарачнае чытанне па заданні педагагічнага работніка;

пераказваць (падрабязна і сцісла <*>) змест твора (па серыі малюнкаў <*>, плане, апорных словах);

упарадкоўваць дэфармаваны тэкст;

складаць апавяданне па серыі малюнкаў, невялікі вусны дыялог з выкарыстаннем словазлучэнняў і сказаў з тэксту (з дапамогай педагагічнага работніка);

чытаць па асобах (дыялогі і невялікія сцэны), інсцэніраваць эпизоды з твораў;

чытаць на памяць перад класам;

выбіраць кнігі для пазакласнага чытання ў школьнай бібліятэцы.

VII клас
(70 гадзін, з якіх 9 гадзін адводзіцца на пазакласнае чытанне)

ТЭМАТЫКА ЧЫТАННЯ

Творы вуснай народнай творчасці (прыказкі, казкі, легенды, паданні, скарагаворкі, прыкметы, песні, загадкі, смяшынкi, жартоўныя вершы і інш.). Характарыстыка народа, які іх склаў.

Мастацкія творы пра прыроду, пра змены, якія ў ёй адбываюцца ў кожную пару года, пра сезонныя клопаты людзей, звяроў, птушак. Творы маральна-этычнай тэматыкі, арыентаваныя на выхаванне павагі да працы людзей, жыццёвага і працоўнага абавязку і г.д.

Творы пра родную Беларусь, пра яе мінулае і сучаснае, прыгажосць і непаўторнасць, шчодрых і адданных людзей, герояў былых часоў і нашага часу, пра паходжанне назваў *Беларусь, Мінск, Магілёў, Мазыр*.

Вершы, апавяданні пра маці, выхаванне павагі да яе, разуменне яе місіі на зямлі.

Тэксты пра подзвіг сыноў і дачок беларускай зямлі падчас Вялікай Айчыннай вайны. Раскрыццё сэнсу іх самаахвярнасці, гатоўнасці аддаць сваё жыццё дзеля шчасця нашчадкаў. Выхаванне павагі і патрэбы клапаціцца аб ветэранах вайны, ушаноўваць памяць тых, хто загінуў у барацьбе супраць захопнікаў у гады ваеннага ліхалецця.

Першапачатковая інфармацыя (кароткія звесткі) пра жыццё беларускіх песняроў Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Прыкладныя раздзелы:

1. Залатая восень ходзіць па гаях (8 гадз.) <3>

<3> Размеркаванне гадзін паміж раздзеламі з'яўляецца прыкладным.

В.Шніп. "Першы ўрок".

А.Савіцкі. "Дарога ў школу".

В.Жуковіч. "Першая настаўніца".

Якуб Колас. "Адлёт жураўлёў", "Восень".

Эдзі Агняцвет. "Хлеб", "Бульба ў кажушку".

І.Навуменка. "Шчаслівы дзень".

Я.Галубовіч. "Смелая вавёрачка".

А.Грачанікаў. "Як ападае ліст ...".

Пазакласнае чытанне. *А.Грачанікаў*. "Верасень". Чытанне-разглядванне дзіцячых кніг і часопісаў для дзяцей <4>.

<4> Месца ўрока пазакласнага чытання ў раздзеле вызначае педагагічны работнік. Чытанне-разглядванне дзіцячых кніг і часопісаў прапануецца навучэнцам на ўсіх уроках пазакласнага чытання (пры наяўнасці часу).

Прыказкі і прымаўкі, народныя прыкметы, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*А.Вольскі, І.Муравейка, Д.Бічэль, М.Маляўка, М.Пазнякоў* і інш.).

1. О, Беларусь, мая Радзіма! Ты для мяне адна ў свеце! (14 гадз.)

Г.Бураўкін. "Люблю свой край".

А.Бадак. "Ты хто?".
Я.Сіпакоў. "Беручы - аддаваць".
Р.Ігнаценка. "Родная зямля".
К.Цвёрка. "Там яна".
В.Вітка. "Спадчына".
А.Бялевіч. "Ёсць на свеце такія краіны...".
У.Ліпскі. "Адкуль пайшлі назвы".
П.Броўка. "Кажуць, ёсць краіны-цуды".
Ю.Свірка. "Шчасце".
Б.Сачанка. "Нашы карані".
Якуб Колас. "Што яны страцілі?", "Стары лес".
"Самае добрае" (Балгарская народная казка).
С.Шушкевіч. "Не магу жыць без Радзімы".
Пазакласнае чытанне. *В. Вітка.* "Хто што робіць?" <5>.

<5> Педагагічны работнік можа самастойна падбіраць творы для пазакласнага чытання і прапаноўваць іх навучэнцам.

Прыказкі, смяшынкi, загадкі, скорагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*В.Вітка, М.Маляўка, Н.Галіноўская, А.Аляксандравіч, І.Муравейка, А.Вольскі, М.Пазнякоў* і інш.).

2. Зіма сярдзітая з марозамі, з заваяй белаю прыйшла (10 гадз.)

П.Прануза. "Іскрыцца кожная былінка".
Р.Ігнаценка. "У зімовым садку".
А.Грачанікаў. "Навагоднія пажаданні".
Эдзі Агняцвет. "Чаму ў трывозе Дзед Мароз?".
Якуб Колас. "Калядны вечар".
М.Маляўка. "Зімовы яблык".
А.Асіпенкі. "Прыгожая лісіца".
Н.Гілевіч. "У завіруху".
Ю.Свірка. "Люты".
М.Зарэмба. "Аднойчы раніцай".
Пазакласнае чытанне. *А.Дзеружынскі.* "Зімой вясна" (*Якуб Колас.* "Куцця").

Прыказкі, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скорагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*В.Зуёнак, Н.Гілевіч, Н.Галіноўская, А.Аляксандравіч, І.Муравейка, Н.Парукаў, М.Пазнякоў, А.Зэкаў* і інш.).

3. 3 мінулага Беларусі (10 гадз.)

Б.Сачанка. "Адкуль пайшоў твой род?", "Хлеб".

М.Багдановіч. "Ах ты, сонца-сонейка", "Краю мой родны! ...".

Змітрок Бядуля. "Малыя дрывасекі", "Пяць лыжак заціркі".

Янка Купала. "Сонцу".

Якуб Колас. "Доля батрачкі".

М.Янчанка. "Гарлач малака".

І.Калеснік. "Бацькоўская хата".

У.Ліпскі. "Мой родны кут...".

Пазакласнае чытанне. *С. Александровіч.* "Бярэзінка" (*М.Багдановіч.* "Батрацкая").

Прыказкі, лічылкі да беларускіх народных гульняў, заклічкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*Д.Бічэль, М.Маляўка, Н.Галіноўская, А.Аляксандравіч, І.Муравейка, В.Вольскі, А.Клышка, М.Пазнякоў* і інш.).

4. Чараўніца да нас завітала - усё ажыло, заспявала (10 гадз.)

М.Маляўка. "Вяснянка".

А.Асіпенка. "Вясна-красна".

П.Рунец. "Вясна прыйшла".

В.Ткачоў. "Раўчук уцёк".

В.Жуковіч. "На вялікдзень", "Вясна ідзе".

Н.Мацяш. "Са святам".

В.Лушка. "Рукі маці".

Янка Маўр. "На крызе".

Я.Галубовіч. "Не пакінулі ў бядзе".

М.Гіль. "Якое дрэўца прыжываецца?".

В.Шымук. "Вішні".

П.Клімук. "На касмічным караблі".

Я.Крупенька. "Мы - касманаўты".

Пазакласнае чытанне. *У.Дубоўка.* "Як сінячок да сонца лётаў" (*А.Клышка.* "Хатка шпака").

Прыказкі, народныя прыкметы, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*В.Зуёнак, А.Вольскі, М.Маляўка, Н.Галіноўская, І.Муравейка, М.Пазнякоў* і інш.).

5. Мір нам патрэбен, не трэба вайны! (8 гадз.)

В.Жуковіч. "На парадзе".

В.Вольскі. "Подзвіг Мікалая Гастэлы".

В.Хомчанка. "Ластаўка".

Г.Васілеўская. "Геройскі ўчынак".

Кандрат Крапіва. "Партызан Міша Сільніцкі".

А.Васілевіч. "Партызанка Кніга".

А.Шашкоў. "Як Васька Блін стаў генералам".

П.Прыходзька. "Салдат на п'едэстале".

В.Адамчык. "Салодкія яблыкі".

Янка Маўр. "Драўляная лыжка".

Пазакласнае чытанне. *П. Макаль.* "Голас вечнага хлопчыка".

Прыказкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*Д.Бічэль, М.Маляўка, Н.Галіноўская, І.Муравейка, А.Вольскі, М.Пазнякоў, А.Клышка* і інш.).

6. Добра ўсім жывецца ўлетку (10 гадз.)

А. Астрэйка. "Дзень добры, лета!"

Я. Колас. "Лета".

В. Вярба. "Дождык".

В. Вітка, "Зайчык-вадалаз".

А. Васілевіч. "Бабуліны кватаранты".

Я. Бяганская. "Юрка і пчолы".

А. Дзеружынскі. "Вішня".

П. Рунец. "Ліпка".

Н. Гілевіч. "Калі рана ўстанеш".

М. Танк. "Жук і слімак".

Пазакласнае чытанне. *А.Якімовіч.* "Неслух" (Казка) (*М.Зарэмба.* "Паддаўкі").

Прыказкі, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*Н.Галіноўская, М.Чарняўскі, В.Лаўрыновіч, А.Аляксандравіч, І.Муравейка, М.Пазнякоў* і інш.).

ЧЫТАННЕ

Замацаванне механізму чытання ўслых і адпрацоўка навыку чытання "сам сабе". Чытанне цэлымі словамі з захаваннем асноўных арфаэпічных нормаў і правільнай пастаноўкай націску. Плаўнае чытанне сказаў з ўлікам інтанацыі знакаў прыпынку (кропка, коска, пыталнік, клічнік).

Усвядомленае і па магчымасці выразнае чытанне тэкстаў (разуменне пра каго або пра што гаворыцца ў прачытаным тэксце, паслядоўнасці падзей, характараў герояў і іх ўчынкаў). Эмацыянальная ацэнка тэксту.

Патрабаванне хуткасці чытання суадносіцца з індывідуальнымі магчымасцямі навучэнцаў.

ПАЗАКЛАСНАЕ ЧЫТАННЕ

Чытанне кніг для дзяцей ці асобных твораў з іх (кніга прыкладна 20 - 36 старонак). Адказы на пытанні па прачытанаму, пераказ асобных эпизодаў прачытанага. Выказванне сваіх адносін да прачытанага. Эмацыянальная ацэнка падзей, дзейных асоб. Параўнанне з сюжэтам і героямі раней прачытаных кніг.

Арыентацыя ў назве кнігі і яе структуры. Пошук патрэбнага твора, патрэбнай старонкі ў кнізе з дапамогай зместу.

Правілы гігіены чытання і беражлівае стаўленне да кніг. Выбар кнігі ў школьнай бібліятэцы і самастойны запіс назвы і аўтара кнігі ва ўліковы лісток самастойна прачытаных кніг.

Тэматыка дадатковага чытання суадносіцца з тэматыкай урокаў літаратурнага чытання.

АСНОЎНЫЯ ВІДЫ ВУЧЭБнай ДЗЕЙНАСЦІ ПА ЛІТАРАТУРНЫМ ЧЫТАННІ

Чытанне мастацкага твора ўслых і "сам сабе" і асэнсаванне яго ўспрымання (вусныя адказы

на пытанні па змесце).

Усвядомленае, выразнае і плаўнае чытанне знаёмага тэксту цэлымі словамі.

Чытанне твораў на памяць з неабходнай інтанацыяй.

Тлумачэнне сэнсу прыказак і прымавак, адгадваўне загадак.

Тлумачэнне слоў і выразаў з выкарыстаннем нагляднага матэрыялу, прапанаванай да тэксту рубрыкі "Слоўнік", тлумачальнага слоўніка.

Выбарачнае чытанне па заданні педагогічнага работніка (знаходжанне апісання галоўнага героя, стану прыроды, учынку).

Дзяленне апавядальнага твора ці ўрыўка з яго на часткі ў адпаведнасці з дадзеным планам, складанне плана, падбор загаловаў да частак (з дапамогай педагогічнага работніка).

Падрабязны і сціслы пераказ зместу твора (па плане, апорных словах).

Устанаўленне паслядоўнасці падзей пры ўпарадкаванні дэфармаванага тэксту.

Складанне апавядання па малюнку, апісанняў з выкарыстаннем сказаў і словазлучэнняў з тэксту.

Чытанне па асобах (дыялогі) і складанне з дапамогай педагогічнага работніка вусных дыялогаў ад імя дзейных асоб, інсцэніраванне эпізодаў з твораў.

Параўнанне прачытанага з уласным вопытам, са зместам раней прачытанага твора.

Маляванне да твораў.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

Навучэнцы ведаюць і разумеюць:

сэнс прачытанага ўслых <*> і "сам сабе";

аўтараў, назвы <*> і фактычны змест вывучаных твораў;

на памяць 5 - 6 кароткіх вершаў (загадкі, лічылкі і інш.);

правілы гігіены чытання і неабходнасць беражліва ставіцца да кніг <*>.

Навучэнцы ўмеюць:

знаходзіць і тлумачыць з дапамогай пытанняў педагогічнага работніка заглавак твора (назву <*>);

правільна, свядома і выразна чытаць вершаваныя і пражайчныя тэксты ў падручніку ўслых цэлымі словамі <*>;

усвядомлена чытаць "сам сабе" і адказваць на пытанні да тэксту;

дзяліць тэкст на сэнсавыя часткі, з дапамогай педагогічнага работніка падбіраць загаловкі да іх, выкарыстоўваючы сказы, словазлучэнні з тэксту;

вызначаць галоўных <*> і другарадных дзейных асоб твора, асноўныя рысы іх характараў <*>;

знаходзіць у тэксце словы, якія перадаюць настрой героя, яго думкі;

выказваць уласныя адносіны да падзей, з'яў і ўчынкаў герояў <*>;

тлумачыць словы і выразы з тэксту з выкарыстаннем нагляднага матэрыялу, прапанаванай да тэксту рубрыкі "Слоўнік" <*>, тлумачальнага слоўніка;

ажыццяўляць выбарачнае чытанне па заданні педагогічнага работніка;

пераказваць (падрабязна і сцісла <*>) змест твора (па серыі малюнкаў <*>, плане, апорных словах);

упарадкоўваць дэфармаваны тэкст;

складаць апавяданне па малюнку ці серыі малюнкаў, невялікі вусны дыялог з выкарыстаннем словазлучэнняў і сказаў з тэксту (з дапамогай педагагічнага работніка);

чытаць па асобах (дыялогі і сцэнкі з невялікай колькасцю дзейных асоб), інсцэніраваць эпізоды з твораў;

чытаць на памяць перад класам (па магчымасці выразна);

выбіраць кнігі для пазакласнага чытання ў школьнай бібліятэцы.

VIII клас

(70 гадзін, з якіх 9 гадзін адводзіцца на пазакласнае чытанне)

ТЭМАТЫКА ЧЫТАННЯ

Творы вуснай народнай творчасці. Адлюстраванне кемлівасці, розуму і спрыту беларускага народа ў казках, прыказках і прымаўках, загадках, сцвярдженне важных агульначалавечых маральных каштоўнасцей: працавітасці, адказнасці, смеласці, дабрыні і інш.

Творы пра Беларусь, прыгажосць і непаўторнасць яе краявідаў, пра працавітых, сардэчных і адкрытых людзей, пра гады мінулыя і сённяшні дзень, пра слынных беларусаў Міколу Гусоўскага і Ефрасінню Полацкую, пра паходжанне назваў *Нарач*, *Сож*, *Дняпро*.

Мастацкія творы пра сезоны, пра змены, якія адбываюцца ў жывой і нежывой прыродзе ў кожную пару года, аб неабходнасці берагчы, аднаўляць прыродныя багацці, пра сезонныя клопаты людзей, звяроў, птушак. Творы маральна-этычнай тэматыкі, арыентаваныя на грамадзянскае, экалагічнае, працоўнае выхаванне і г.д.

Тэксты пра горкія гады ваеннага ліхалецця, пра гераічны і трагічны лёс многіх сыноў і дачок беларускай зямлі. Раскрыццё сэнсу іх самаахвярнасці, гатоўнасці аддаць сваё жыццё дзеля свабоды, будучыні. Ушанаванне памяці тых, хто загінуў у барацьбе супраць захопнікаў у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Вершы, апавяданні пра падлеткавыя забавы і захапленні, сапраўднае сяброўства, вучобу, пра адносіны ў сям'і, неабходнасць клапаціцца пра немаўлят, хворых і састарэлых людзей, выхаванне паважлівых адносін да ўсяго, што створана людскімі рукамі і дастаецца дарагой цаной, адказнасці за свае ўчынкі і г.д.

Прыкладныя раздзелы:

1. Вусная народная творчасць (16 гадз.) <6>

<6> Размеркаванне гадзін паміж раздзеламі з'яўляецца прыкладным.

1) Беларускія народныя песні (абрадавыя, лірычныя).

2) Народныя казкі. "Чаму заяц, лісіца ды воўк разам не сыходзяцца" (Беларуская народная казка).

"Селянін, мядзведзь і лісіца". (Беларуская народная казка).

"Людзей слухай, а свой розум май". (Беларуская народная казка).

3) Аўтарскія казкі. *У.Дубоўка*. "Кветкі - сонцавы дзеткі".

Максім Танк. "Журавель і чапля".

У.Караткевіч. "Кацёл з каменьчыкамі".

4) Легенды і паданні. "Бяздоннае багацце" (Паданне). "Нарач" (Легенда). "Сож і Дняпро" (Легенда).

5) Загадкі.

6) Прыказкі і прымаўкі.

Пазакласнае чытанне. *А.Федарэнка*. "Падслуханая казка" (*У. Караткевіч*. "Нямоглы бацька")

<7> Пры наяўнасці часу на ўроках пазакласнага чытання навучэнцам прапануецца чытанне-разглядванне часопісаў для дзяцей.

2. Як жыць - дык жыць для Беларусі (9 гадз.)

Н.Гілевіч. "Казачная зямля".

Якуб Колас. "О, край родны, край прыгожы".

У.Ліпскі. "Ад роду - да народу".

В.Вітка. "Белая Русь".

А.Ставер. "Жураўлі на Палессе ляцяць ...".

А.Пісьмянкоў. "Нішто душы мне так не лечыць".

У.Дзюба. "Мікола Гусоўскі".

У.Караткевіч. "Бацькаўшчына".

Якуб Колас. "Рыбакі".

М.Лынькоў. "Першы скачок".

К.Цвірка. "У кнігарні".

В.Вітка. "Самая цікавая кніга".

Пазакласнае чытанне. *К.Каліна*. "Буслы" (Казка) (*А.Пісьмянкоў*. "О, як мне доўга трэба жыць ...").

Прыказкі, смяшынкi, лічылкі, загадкі, пацешкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*Н.Галіноўская*, *А.Аляксандравіч*, *І.Муравейка*, *А.Вольскі*, *А.Клышка*, *М.Пазнякоў* і інш.).

3. Чалавек і прырода (14 гадз.)

В.Жуковіч. "Слухай родную прыроду".

М.Чарняўскі. "Сонейка ўзышло".

Н.Галіноўская. "Зямля мая!".

Змітрок Бядуля. "Зямля", "Маленькая маці".

В.Зуёнак. "Поле", "Будзем сілы набірацца".

Максім Танк. "Садзіце лясы".

Б.Сачанка. "Дубы".

А.Вялюгін. "Спелы бор".

В.Гардзеі. "Рагаты грыбнік".

І.Муравейка. "Лясныя дактары".

Якуб Колас. "Маленькая хвойка", "На рэчцы".

Янка Купала. "Мароз".

Т.Хадкевіч. "Сцежкі зубрыныя".

М.Багдановіч. "Возера".

Янка Маўр. "Багіра" (урыўкі).

М.Лужанін. "Ліст малому сябру".

У.Караткевіч. "Мокрыя травы".

В.Вольскі. "Месяц за месяцам".

П.Броўка. "Будзь верны!".

Пазакласнае чытанне. *В.Хомчанка.* "Ёлка з белымі кветкамі" (*Р.Ігнаценка.* "Баравікі ў хусцінках").

Прыказкі, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*Н.Галіноўская, І.Муравейка, А.Вольскі, В.Вітка, М.Пазнякоў* і інш.).

4. Патрэбен чалавеку чалавек (7 гадз.)

Г.Бураўкін. "Песня пра маці".

Ю.Свірка. "Мама спіць ...".

М.Даніленка. "Коцікі на вярбіне".

У.Дубоўка. "Пра дзеда і ўнука".

В.Жуковіч. "Што чалавека лечыць?".

А.Пысін. "Рукі бацькі".

В.Вітка. "Казка пра зязюлю".

В.Гардзеі. "Гультайка".

Кандрат Крапіва. "Дзіця, Вожык і Змяя" (Байка).

Якуб Колас. "У старых дубах".

В.Шніп. "Маці без бацькі суме...".

Пазакласнае чытанне. *Янка Маўр.* "Шчасце" (*Я.Пархута.* "Кропелька" (Казка)).

Прыказкі, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*А.Вольскі, В.Вольскі, М.Маляўка, А.Аляксандравіч, І.Муравейка, М.Пазнякоў* і інш.).

5. На мінным полі памяці маёй (12 гадз.)

Якуб Колас. "Салдату".

Е.Лось. "Дзяўчаты мінулаі вайны".

І.Сяркоў. "Санька абяззбройвае ворага" (Урывак з аповесці "Мы з Санькам у тыле ворага").

К.Чорны. "Юныя разведчыкі".

В.Зуёнак. "З вайны сустрэкалі мацеркі сыноў ...".

М.Лынькоў. "Васількі".

Эдзі Агняцвет. "Гэты ціхі куток".

Р.Барадулін. "Бацьку".

В.Быкаў. "Сваякі".

М.Даніленка. "Ордэн".

М.Чарняўскі. "За ўсё ўдзячны ім".

Пазакласнае чытанне. *П. Кавалёў. "Вавёрка-партызанка".*

Прыказкі, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*А.Вольскі, В.Вольскі, М.Маляўка, А.Аляксандравіч, І.Муравейка, М.Пазнякоў* і інш.).

6. 3 добрых спраў добры лёс прадзецца (12 гадз.)

П.Панчанка. "Страчаны дзень".

П.Глебка. "Закон тваёй Радзімы".

Эдзі Агняцвет. "Слова пра маці", "Чэрвень ідзе".

А.Якімовіч. "Каб мама ўсміхалася".

В.Зуёнак. "Прыйдзі аднойчы ...".

Ф.Янкоўскі. "Пастушок".

М.Кусянкоў. "Пазарасталі сцежкі-дарожкі".

Р.Ігнаценка. "Першамайскі падарунак".

І.Грамовіч. "Кавалачак хлеба" (Казка).

Максім Танк. "Паклон хлебу".

І.Муравейка. "Эх, як добра працаваць".

В.Зуёнак. "Будзь заўсёды, як Радзіма, добры ...".

Л.Арабей. "Ісці ў разведку".

А.Кудравец. "Цітаўкі".

Пазакласнае чытанне. *Янка Маўр. "Падарожжа ад школы дадому" ("Недалікатны сын". (Беларуская народная казка)).*

Прыказкі, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*А.Вольскі, В.Вольскі, Я.Брыль, В.Жуковіч, Я.Галубовіч, Н.Гілевіч, М.Маляўка, А.Аляксандравіч, І.Муравейка, М.Пазнякоў* і інш.).

ЧЫТАННЕ

Замацаванне механізму чытання ўслых і "сам сабе". Правільнае і ўсвядомленае (разуменне паслядоўнасці падзей, пра каго або пра што гаворыцца ў прачытаным тэксце, іх характараў і ўчынкаў) чытанне цэлымі словамі з захаваннем асноўных арфаэпічных нормаў і правільнай пастаноўкай націску. Плаўнае і выразнае чытанне з ўлікам інтанацыі знакаў прыпынку (кропка, коска, пыталнік, клічнік). Эмацыянальная ацэнка тэксту.

Патрабаванне хуткасці чытання суадносіцца з індывідуальнымі магчымасцямі навучэнцаў.

ПАЗАКЛАСНАЕ ЧЫТАННЕ

Чытанне кніг для дзяцей ці асобных твораў з іх (кнігі прыкладна 24 - 38 старонак). Адказы на

пытанні па прачытанаму, пераказ асобных эпизодаў прачытанага. Выказванне сваіх адносін да прачытанага. Эмацыянальная ацэнка падзей, дзейных асоб, іх учынкаў. Параўнанне з сюжэтам і героямі раней прачытаў кніг.

Арыентацыя ў структуры кнігі. Пошук патрэбнага твора ў кнізе.

Правілы гігіены чытання і беражлівае стаўленне да кніг. Выбар кнігі ў школьнай бібліятэцы і запіс назвы і аўтара кнігі ва ўліковы лісток самастойна прачытаных кніг.

АСНОЎНЫЯ ВІДЫ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ПА ЛІТАРАТУРНЫМ ЧЫТАННІ

Асэнсаванае чытанне мастацкага твора ўслых і "сам сабе".

Усвядомленае, выразнае і плаўнае чытанне знаёмага тэксту цэлымі словамі. Вызначэнне тэмы.

Выразнае чытанне твораў на памяць.

Тлумачэнне слоў і выразаў з дапамогай прапанаванай да тэксту рубрыкі "Слоўнік", тлумачальнага слоўніка.

Тлумачэнне сэнсу ўстойлівых выразаў, прыказак і прымавак, адгадванне загадак.

Знаходжанне ў тэксце апісання галоўнага героя, яго ўчынкаў, стану прыроды.

Дзяленне апавядальнага твора ці ўрыўка з яго на часткі ў адпаведнасці з калектыўна складзеным пад кіраўніцтвам педагогічнага работніка планам. Вызначэнне паслядоўнасці падзей.

Падбор загаловаў да частак з шэрагу прапанаваных педагогічным работнікам, з выкарыстаннем слоў, словазлучэнняў і сказаў з тэксту.

Падрабязны, сціслы і выбарачны пераказ зместу твора (па плане, апорных словах).

Характарыстыка герояў па паводзінах і ўчынках, эмацыянальная ацэнка герояў і іх учынкаў.

Назіранне за вобразнымі сродкамі (словамі) твора.

Апісанне героя з элементамі партрэтнай характарыстыкі (па малюнку, з выкарыстаннем сказаў і словазлучэнняў з тэксту).

Чытанне па асобах і ўдзел ў вусных дыялогах ад імя дзейных асоб (з дапамогай педагогічнага работніка), інсцэніраванне эпизодаў з твораў.

Адрозніванне твораў розных жанраў (з кола вывучаных).

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

Навучэнцы ведаюць і разумеюць:

сэнс прачытанага ўслых <*> і "сам сабе";

аўтараў, назвы <*> і фактычны змест вывучаных твораў;

на памяць 5 - 6 вершаў (урыўкі з вершаваных твораў, загадкі <*>, песні і інш.);

правілы гігіены чытання і неабходнасць беражліва ставіцца да кніг <*>.

Навучэнцы ўмеюць:

правільна, свядома і па магчымасці выразна чытаць вершаваныя і праявічныя тэксты ўслых цэлымі словамі і адказваць на пытанні да тэксту <*>;

тлумачыць заглавак твора (назву);

усвядомлена чытаць "сам сабе" і адказваць на пытанні да тэксту;

дзяліць тэкст на сэнсавыя часткі, падбіраць загалюкі да іх, выкарыстоўваючы сказы, словазлучэнні з тэксту;

вызначаць галоўных <*> і другарадных дзейных асоб твора, характарызаваць іх з элементамі партрэтнага апісання, аналізаваць іх ўзаемаадносіны, учынкi, параўноўваць іх;

знаходзіць у тэксце словы, якія перадаюць настрой героя, яго думкі, перажыванні;

даваць уласную ацэнку падзеям, з'явам і ўчынкам герояў <*>;

тлумачыць словы і выразы з тэксту з выкарыстаннем слоўніка <*>;

ажыццяўляць выбарачнае чытанне па заданні педагагічнага работніка;

пераказваць (падрабязна і сцісла <*>) змест твора (па серыі малюнкаў <*>, плане, апорных словах);

складаць апавяданне па малюнку ці серыі малюнкаў, невялікі вусны дыялог з выкарыстаннем словазлучэнняў і сказаў з тэксту (з дапамогай педагагічнага работніка);

чытаць па асобах (дыялогі і сцэнкі з невялікай колькасцю дзейных асоб), інсцэніраваць эпізоды з твораў;

выразна чытаць на памяць перад класам;

арыентавацца ў кнізе па інфармацыі на вокладцы, змесце і знаходзіць неабходныя кнігі для пазакласнага чытання на паліцах школьнай бібліятэкі.

IX клас

(70 гадзін, у тым ліку 9 гадзін на пазакласнае чытанне)

ТЭМАТЫКА ЧЫТАННЯ

Раздзелы:

1. Уводзіны. Літаратура і шматграннасць жыцця. Кніга і чытанне ў жыцці чалавека (**1 гадз.**).

2. Вусная народная творчасць (8 гадз. + 2 гадз. пазакл. чыт.).

Асноўныя рысы твораў вуснай народнай творчасці. Прыказкі і прымаўкі. Агульная характарыстыка, багацце тэм.

Загадкі. Агульная характарыстыка, тэматычная разнастайнасць, мудрасць, іншасказальны характар.

Беларускія народныя казкі. Агульнае ўяўленне пра віды казак, асаблівую будову, мову. Займальнасць казачных сюжэтаў, супрацьстаянне добра і зла.

Беларускія народныя песні. Віды песень, багацце тэматыкі, разнастайнасць мелодый. Сувязь з жыццём, увасабленне мар і спадзяванняў. Меладычнасць народных песень.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Усвядомленае, выразнае і плаўнае чытанне ўслых і "сам сабе". Параўнанне прачытанага са зместам раней прачытаных твораў.

Тлумачэнне сэнсу прыказак і прымавак, адгадванне загадак (з дапамогай настаўніка).

Адказы на пытанні па змесце мастацкага твора (урыўка); вызначэнне тэмы і асноўнай думкі з дапамогай настаўніка; устанаўленне паслядоўнасці падзей; выбарачнае чытанне па заданні настаўніка (апісанне галоўнага героя, стану прыроды, учынку).

Падрабязны пераказ казкі па серыі малюнкаў. Чытанне па асобах, інсцэніраванне эпізодаў з казак.

Чытанне на памяць (заданне падбіраецца індывідуальна ў залежнасці ад магчымасцей

навучэнца: аднаму - загадка, другому - верш, трэцяму - частка гэтага верша).

Адрозніванне твораў розных жанраў (з кола вывучаных).

Маляванне да твораў.

3. Беларуская літаратура Сярэднявечча (3 гадз. + 1 гадз. пазакл. чыт).

Францыск Скарына

Галоўныя звесткі пра жыццёвы шлях. Ухваленне сучаснымі пісьменнікамі вялікага сына нашай Бацькаўшчыны, усходнеславянскага першадрукара і асветніка.

Урывак з прадмовы да "Кнігі Юдзіф" ("Прадмова доктара Францыска Скарыны з Полацка да кнігі ўдавы Юдзіф" (у перакладзе Алеся Разанава).

Галоўныя рысы чалавека - патрыёта сваёй Бацькаўшчыны.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Усвядомленае чытанне ўслых і "сам сабе". Адказы на пытанні па змесце прачытанага. Вызначэнне тэмы і асноўнай думкі з дапамогай настаўніка.

Мікола Гусоўскі

Галоўныя звесткі пра жыццёвы шлях.

Паэма "Песня пра зубра" (урывак з апісаннем зубра ў перакладзе на сучасную беларускую мову Язэпа Семяжона) - адлюстраванне любові і павагі да сваёй Бацькаўшчыны, яе непаўторнай прыроды, працавітых людзей. Сімвалічнае значэнне вобраза зубра.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Усвядомленае, выразнае і плаўнае чытанне ўслых і "сам сабе". Тлумачэнне новых слоў і выказаў з дапамогай рубрыкі "Слоўнік". Адказы на пытанні па змесце прачытанага. Вызначэнне тэмы і асноўнай думкі з дапамогай педагогічнага работніка. Выбарачнае чытанне (апісанне галоўнага героя, прыроды).

Назіранне за вобразнымі сродкамі твора. Складанне апісання зубра з выкарыстаннем сказаў і словазлучэнняў з тэксту.

Маляванне да твора.

4. Літаратура XIX стагоддзя (10 гадз. + 1 гадз. пазакл. чыт.)

***Канстанцін Вераніцын*. "Тарас на Парнасе" (урыўкі).**

Арыгінальны твор XIX стагоддзя. Гумар і сатыра. Вобраз простага селяніна. Лепшыя рысы беларускага сялянства. Роля міфалагічных персанажаў у раскрыцці тэмы і ідэі твора. Тарас як тыповы народны герой, рысы яго характару: кемлівасць, абачлівасць, дасціпнасць.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Усвядомленае, выразнае і плаўнае чытанне ўслых і "сам сабе" і тлумачэнне сэнсу новых слоў, ўстойлівых выказаў і прыказак з дапамогай педагогічнага работніка і выкарыстаннем прапанаванай да тэксту рубрыкі "Слоўнік".

Дзяленне прачытанага на часткі ў адпаведнасці з прапанаваным планам, падбор загалова да частак (з дапамогай педагогічнага работніка). Падрабязны і сціслы пераказ зместу твора (па калектыўна складзеным плане).

Апісанне героя з элементамі партрэтнай характарыстыкі з выкарыстаннем сказаў і словазлучэнняў з тэксту. Эмацыянальная ацэнка героя, падзей.

Чытанне па асобах і складанне з дапамогай педагогічнага работніка вусных дыялогаў ад імя дзейных асоб.

Назіранне за вобразнымі сродкамі твора.

Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях.

Камедыя "**Пінская шляхта**" (асобныя дзеі) - пачатак беларускай драматургіі. Сатыра і гумар у камедыі. Праблема бацькоў і дзяцей.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Усвядомленае чытанне ўслых і "сам сабе" асобных з'яў камедыі. Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў і выразаў з выкарыстаннем прапанаванай рубрыкі "Слоўнік" і тлумачальнага слоўніка.

Выбарачнае чытанне, чытанне па асобах (дыялогі) і складанне з дапамогай настаўніка вусных дыялогаў ад імя дзейных асоб, інсцэніраванне займальных эпізодаў.

Апісанне галоўных герояў з элементамі партрэтнай характарыстыкі па малюнку і прапанаваным плане (знешні выгляд, узрост, характар і г.д.). Эмацыянальная ацэнка герояў і іх учынкаў.

Выбарачны пераказ эпізодаў (па плане, апорных словах).

Назіранне за вобразнымі сродкамі твора.

Францішак Багушэвіч

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Вершы на выбар "Мая дудка", "Не цурайся", "Ахвяра", "Калыханка", байка "Воўк і Авечка". Боль паэта за лёс простага селяніна, за лёс Бацькаўшчыны, роднай мовы. Вера ў высокую чалавечую годнасць "забітага" мужыка, у жыццёвую сілу беларускай мовы. Блізкасць вершаў да вуснай народнай творчасці.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Выразнае чытанне вершаваных твораў. Вызначэнне галоўнай думкі вершаў. Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў і выразаў з дапамогай рубрыкі "Слоўнік". Завучванне на памяць.

Выбарачнае чытанне. Назіранне за вобразнымі сродкамі вершаў.

Усвядомленае, выразнае і плаўнае чытанне байкі па ролях (ўслых). Адрозненне байкі ад верша. Мараль байкі.

Вусная характарыстыка герояў байкі з выкарыстаннем слоў і выразаў з тэксту. Эмацыянальная ацэнка герояў, іх паводзінаў і ўчынкаў.

Падрабязны пераказ байкі па апорных словах. Інсцэніраванне эпізодаў байкі.

5. Беларуская літаратура XX стагоддзя (39 гадз. + 5 гадз. пазакл. чыт.).

Цётка (Алаіза Сцяпанаўна Пашкевіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Прыгажэўныя і вершаваныя творы на выбар ("Шануйце роднае слова!", "Мае думкі", "Вера беларуса", "Сыночкі маленькі", "Гутарка асота з крапіваю", "Гультай"). Асноўная думка. Боль аўтара за лёс народа, за адсутнасць у дзяцей магчымасці вучыцца на роднай мове. Вера ў лепшую долю беларусаў.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Асэнсаванае чытанне ўслых і "сам сабе" і вызначэнне тэмы і галоўнай думкі (з дапамогай настаўніка). Тлумачэнне слоў і выразаў з дапамогай рубрыкі "Слоўнік", тлумачальнага слоўніка.

Выразнае чытанне вершаў, у тым ліку на памяць.

Сціслы і выбарачны пераказ апавядальных твораў (па плане, апорных словах).

Характарыстыка герояў, эмацыянальная ацэнка герояў і іх учынкаў.

Параўнанне прачытанага са зместам раней вывучаных твораў.

Янка Купала (Іван Дамінікавіч Луцэвіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Тэматыка вершаў на выбар ("Мая навука", "А хто там ідзе?", "Мужык", "Лета", "Жня", "З кутка жаданняў", "Падсякайце тое дрэва...", "Роднае слова"). Вобраз беларускага народа. Крык збалелай душы прыгнечанага чалавека, надзея на лепшае будучае. Прыгажосць і непаўторнасць беларускай прыроды. Ухваленне прыгажосці жанчыны-працаўніцы. Боль аўтара за лёс роднай мовы.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Выразнае чытанне вершаў, у тым ліку на памяць. Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў і выказаў з дапамогай тлумачальнага слоўніка. Вызначэнне галоўнай думкі вершаў (з дапамогай настаўніка).

Выбарачнае чытанне. Назіранне за вобразнымі сродкамі вершаў.

Апісанне галоўных дзейных асоб з элементамі партрэтнай характарыстыкі з выкарыстаннем сказаў і словазлучэнняў з тэксту. Эмацыянальная ацэнка герояў і іх учынкаў.

Якуб Колас (Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Жанравая разнастайнасць твораў пісьменніка. Паэма "Новая зямля" (урыўкі "Дзядзька-кухар", "Дарэктар", "На рэчцы" і інш.). Жывыя карціны жыцця беларускага сялянства.

Вершы (на выбар) і іх тэматыка ("Першы заробтак", "На полі вясною"). Праца ў жыцці беларуса. Любоў да роднага краю, захапленне яго прыгажосцю.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Выразнае чытанне вершаваных твораў. Чытанне на памяць. Вызначэнне галоўнай думкі з дапамогай настаўніка. Апісанне галоўных дзейных асоб з элементамі партрэтнай характарыстыкі, ацэнка характараў і ўчынкаў з дапамогай слоў, словазлучэнняў і сказаў з тэксту).

Выбарачны і сціслы пераказ (па калектыўна складзеным плане, ці апорных словах, малюнку).

Чытанне па ролях і складанне з дапамогай настаўніка вусных дыялогаў ад імя дзейных асоб.

Змітрок Бядуля (Самуіл Яфімавіч Плаўнік)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Мары пісьменніка, адлюстраванне іх у творчасці. Казка "Музыка", верш "Вясной". Празіаічныя творы на выбар ("Зямля", "Бондар"). Адлюстраванне жыцця простага народа, яго паўсядзённыя клопаты, спадзяванні, надзеі.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Плаўнае і выразнае чытанне вершаванага твора, вызначэнне галоўнай думкі (з дапамогай педагогічнага работніка).

Асэнсаванае чытанне празіаічных твораў. Тлумачэнне слоў і выказаў з дапамогай тлумачальнага слоўніка. Вызначэнне асноўнай думкі, галоўных герояў, павучальны сэнсу.

Дзяленне тэкстаў на часткі, складанне калектыўнага плана, падбор загалова да частак з выкарыстаннем слоў, словазлучэнняў і сказаў з тэксту (з дапамогай настаўніка). Пераказ (падрабязны, выбарачны) па сюжэтныму малюнку, плане, апорных словах. Вызначэнне паслядоўнасці падзей пры ўпарадкаванні дэфармаванага тэксту.

Знаходжанне апісанняў стану прыроды. Апісанне герояў з элементамі партрэтнай характарыстыкі. Чытанне дыялогаў па асобах.

Складанне вуснага апавядання "Залатыя рукі майстра".

Параўнанне прачытанага са зместам блізкіх па тэматыцы твораў другіх аўтараў.

Максім Багдановіч

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Вершы на выбар ("Перад паводкай", "Слуцкія ткачы", "Не кувай ты, шэрая зязюля...", "Зорка Венера", "Маладыя гады", "Я хацеў бы спаткацца...", "Краю мой родны!"). Любоў да роднага краю, замілаванне прыгажосцю яго краявідаў, боль за цяжкі лёс беларускага народа, вера ў яго светлую будучыню, калі ён "дачкаецца залацістага яснага дня". Лірычнасць творчасці. Тэма кахання.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Выразнае чытанне вершаваных твораў. Вызначэнне галоўнай думкі вершаў. Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў і выразаў з дапамогай рубрыкі "Слоўнік", тлумачальнага слоўніка. Завучванне на памяць. Назіранне за выразнымі сродкамі вершаў.

Знаходжанне па заданні настаўніка апісанняў герояў, яго ўчынкаў, стану прыроды.

Параўнанне прачытанага са зместам блізкіх па тэматыцы твораў другіх аўтараў.

Зоська Верас (Людвіка Антонаяна Войцік)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Вобраз Радзімы - чароўнага нязведанага краю - у творах на выбар ("Чароўны край", "Скуль узяліся ў нас бярозы і асіны", "Птушыная ёлка", "Прыйшла вясна", "Добрае сэрца"). Любоў да роднага краю, захапленне яго характам.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Асэнсаванае і выразнае чытанне вершаваных твораў. Тлумачэнне сэнсу незразумелых слоў і выразаў з дапамогай прапанаванай да тэксту рубрыкі "Слоўнік", тлумачальнага слоўніка.

Вызначэнне тэмы і галоўнай думкі (з дапамогай настаўніка). Завучванне на памяць. Назіранне за вобразнымі сродкамі вершаў.

Выбарачнае чытанне. Маляванне да твораў.

Канстанцыя Буйло (Канстанцыя Антонаяна Калечыц)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Асноўная тэма паэзіі ("Люблю", "Дожджык").

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Выразнае чытанне вершаў, вызначэнне тэмы. Перадача інтанацыяй эмацыянальнага зместу вершаў. Параўнанне прачытанага са зместам блізкіх па тэматыцы твораў другіх аўтараў (тэма кахання).

Завучванне на памяць.

ПАЗАКЛАСНАЕ ЧЫТАННЕ

Чытанне кніг аб'ёмам прыкладна 24 - 40 старонак. Адказы на пытанні па прачытанаму, пераказ асобных эпизодаў. Выказванне сваіх адносін да прачытанага. Эмацыянальная ацэнка падзей, дзейных асоб, іх учынкаў.

Арыентацыя ў структуры кнігі. Пошук патрэбнага твора ў кнізе.

Правілы гігіены чытання і беражлівае стаўленне да кніг.

Выбар кнігі ў школьнай бібліятэцы і запіс назвы і аўтара кнігі ва ўліковы лісток самастойна прачытаных кніг. Чытанне перыядычных выданняў для дзяцей, работа з даведачнай літаратурай (слоўнікі, энцыклапедыі).

Прыкладны спіс твораў для пазакласнага чытання

У. Бутрамееў. "Вялікія і славытыя людзі зямлі беларускай".

Якуб Колас. "Купальскія светлякі".

В. Вольскі. "Чорныя буслы", "Бабраня на двары" (з кн. "Падарожжа па краіне беларусаў").

А. Бадак. "Жаўранкі над палямі" (урыўкі са зб.).

Б. Сачанка. "Зерне і млын".

А. Васілевіч. "Сябры".

Р. Баравікова. "Казкі астранаўта".

А. Жук. "Стары бабёр" (з кн. "Паляванне на апошняга жураўля").

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

Вучні ведаюць і разумеюць:

сэнс прачытанага <*>;

аўтараў, назвы і фактычны змест вывучаных твораў <*>;

на памяць 6 - 7 вершаў ці ўрыўкаў з іх;

правілы гігіены чытання і неабходнасць беражліва ставіцца да кніг <*>.

Вучні ўмеюць:

правільна, свядома і выразна чытаць вершаваныя і праязныя тэксты ўслых <*>;

тлумачыць загаловак твора;

усядомлена чытаць "сам сабе" і адказваць на пытанні да тэксту;

вызначаць тэму, асноўную думку і ідэю мастацкага твора;

дзяліць тэкст на сэнсавыя часткі, падбіраць загаловкі да іх, выкарыстоўваючы сказы, словазлучэнні з тэксту;

вызначаць галоўных <*> і другарадных дзейных асоб твора, характарызаваць іх з элементамі партрэтнага апісання, аналізаваць іх ўзаемаадносіны, учынкі <*>, параўноўваць іх;

знаходзіць у тэксце словы, якія перадаюць настрой героя, яго думкі, перажыванні;

знаходзіць у тэксце эпітэты і параўнанні, вызначаць іх ролю;

даваць уласную ацэнку падзеям, з'явам і ўчынкам герояў <*>;

ажыццяўляць выбарчнае чытанне па заданні педагагічнага работніка;

пераказваць (падрабязна і сцісла <*>) змест твора;

чытаць па асобах (дыялогі і сцэнкі), інсцэніраваць эпизоды з твораў;

выразна чытаць на памяць перад класам;

арыентавацца ў кнізе па інфармацыі на вокладцы, ў змесце;

знаходзіць неабходныя кнігі для пазакласнага чытання на паліцах школьнай бібліятэкі <*>.

Х клас

(70 гадзін, у тым ліку 9 гадзін на пазакласнае чытанне)

ТЭМАТЫКА ЧЫТАННЯ

Раздзелы:

1. Беларуская літаратура першай паловы ХХ стагоддзя (28 гадз. + 4 гадз. пазакл. чыт.).

Янка Купала (Іван Дамінікавіч Луцэвіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Вершы на выбар ("Спадчына", "Сонцу", "Алеся", "Беларускім партызанам"). Самы дарагі скарб чалавека. Любоў да роднай старонкі. Разуменне паэтам свайго абавязку, сваёй місіі.

"Спадчына". Лірычная споведзь паэта. Абвостранае пачуццё любові да Бацькаўшчыны, сцвярджанне гістарычнага права беларусаў на нацыянальную і сацыяльную незалежнасць. Высокі грамадзянскі пафас і шчырасць лірычнага выказвання.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Усвядомленае і выразнае чытанне ўслых і "сам сабе". Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў і выразаў з дапамогай рубрыкі "Слоўнік".

Аналіз зместу (адказы на пытанні па змесце). Вызначэнне тэмы і галоўнай думкі з дапамогай настаўніка. Знаходжанне слоў мастацкай выразнасці. Вызначэнне эмацыянальнага настрою паэтычных твораў.

Выбарачнае чытанне па заданні настаўніка. Параўнанне прачытанага са зместам блізкіх па тэматыцы твораў другіх аўтараў.

Чытанне на памяць.

Якуб Колас (Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Жанравая разнастайнасць твораў пісьменніка. "У яго быў свет цікавы ..." (урывак з паэмы "Сымон-музыка"). Аповесць "На прасторах жыцця" (асобныя ўрыўкі). Рэалістычныя карціны жыцця беларускага сялянства, народнага побыту. Прырода ў творах.

"Хмарка". Сувязь з вуснай народнай творчасцю, з формай казкі. Патрыятычны пафас твора. Адказнасць кожнага чалавека перад сваёй Бацькаўшчынай за яе дабрабыт і росквіт як галоўная ўмова асабістага шчасця. Роля пейзажу ў раскрыцці ідэі твора.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Выразнае і асэнсаванае чытанне. Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў, крылатых выразаў, прыказак з дапамогай рубрыкі "Слоўнік".

Вызначэнне тэмы і асноўнай думкі (з дапамогай настаўніка). Падбор загалова да кожнай часткі з выкарыстаннем радкоў твора (прапануюцца настаўнікам). Назіранне за мастацкімі сродкамі.

Дзяленне на сэнсавыя часткі, выбарачнае чытанне. Чытанне па ролях. Пераказ (падрабязны, сціслы) ўрыўка па калектыўна складзеным плане (у якасці пунктаў плана прапануюцца радкі з твора ў адвольным парадку).

Слоўнае маляванне (партрэт, карціна прыроды). Выказванне эмацыянальных адносін да падзей, герояў, учынкаў.

Вуснае сачыненне пра сваю будучую прафесію.

Выразнае чытанне на памяць вершаваных урыўкаў (на выбар).

Міхась Чарот (Міхаіл Сямёнавіч Кудзелька)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях ("*адзін з маладых талентаў, з сур'ёзнай жыццёвай школай, з вялікім жаданнем змагацца за рэвалюцыйныя ідэі, прыгажосць якіх адчуваў ўсім сэрцам*").

Творы на выбар: "Звон", "На новай зямлі", "1200 вёрст па Беларусі", "Самалёт". Ідэя новага жыцця для беларусаў. Вера ў светлую будучыню. Разуменне свайго абавязку як пісьменніка і грамадскага дзеяча. Настрой твораў, галоўная думка.

Міхась Лынькоў (Міхась Ціханавіч Лынькоў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Аднадумец М. Чарота з глыбокім пачуццём любові да сваёй Радзімы, мовы, людзей.

"Васількі". Трагедыя Міколкі і яго родных. Боль па загубленым маленстве. Характары Міколкі і дзеда Нупрэя. Напружанасць сюжэта. Роля заключнага эпизоду ў раскрыцці тэмы. Пейзаж у творы.

"Пра смелага ваяку Мішку і яго слаўных таварышаў". Прыгодніцкі характар аповесці. Займальнасць сюжэта, гумар.

Уладзімір Дубоўка (Уладзімір Мікалаевіч Дубоўка)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Павага да матчынай мовы, працы і працоўнага чалавека. Творы для дзяцей (верш "Маім юным чытачам", казка па народных матывах "Хто дужэйшы"). Стаўленне беларуса да роднай прыроды. Вобраз Радзімы ("О, Беларусь, мая шыпшына..."). Вера ў мужнасць, нязломнасць духу барацьбітоў за свабоду Беларусі.

Кузьма Чорны (Мікалай Карлавіч Раманоўскі)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Любоў да бацькоў, роднай прыроды. Светлыя ўспаміны аб цікавых і таленавітых людзях, іх песнях і расказах, якія знайшлі адлюстраванне ў творчасці аўтара.

Аповесць "Насцечка" (скарочана).

Янка Маўр (Іван Міхайлавіч Фёдараў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Уплыў прафесійнай дзейнасці на тэматыку мастацкіх твораў. Творы для дзяцей і падлеткаў. Багатая фантазія пісьменніка і ўменне цікава распавядаць пра прыродныя багацці беларускага Палесся (урыўкі з аповесці "Палескія рабінзоны").

Пятрусь Броўка (Пётр Усцінавіч Броўка)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Тэма ўдзячнасці роднаму краю, любові да роднага краю, яго прыроды (на выбар: "Прысяга сэрцам", "Маладым", "Надыход восені", "Кропля", "Над возерам"). Тэма кахання ("Пахне чабор..."). Тэма роднай мовы, добразычлівага характара беларусаў ("Калі ласка").

Кандрат Крапіва (Кандрат Кандратавіч Атраховіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Набліжанасць зместу баек да рэальнага жыцця, да сялянскага побыту і звязаных з ім абставінаў. Места, дзе найчасцей адбываюцца падзеі баек, героі баек, вобраз аўтара (на выбар: "Ганарысты Парсюк", "Дзед і Баба", "Кукарэку").

Аркадзь Куляшоў (Аркадзь Аляксандравіч Куляшоў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Любоў нашага народа да сваёй Радзімы. Ваенная лірыка А.Куляшова, суровая праўда і гуманізм у паказе народнага подзвігу гераічных подзвігі ў імя перамогі над ворагам (на выбар: "Балада аб чатырох заложніках", "Ліст з палону", "Над брацкай магілай", "Балада аб знойдзенай падкове").

Апяванне стваральнай працы людзей ("Маёй рукою пасаджанай бярозе...").

Пімен Панчанка (Пімен Емяльянавіч Панчанка)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Характэрнае глыбокае пачуццё любові да сваёй Радзімы, мовы, родных мясцін, людзей, іх абавязку ў вершах (на выбар: "Родная мова", "Дарагая мая Беларусь!", "Краіна мая", "Дождж ідзе праменісты і дробны...", "На Палессі восень..."). Праблема захавання прыроды, заклік не адракацца ад "зялёнай радні" ("Сармацкае кадзіла").

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Асэнсаванае і выразнае чытанне вершаваных і аповядальных твораў. Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў, крылатых выразаў, прыказак самастойна і з дапамогай рубрыкі "Слоўнік".

Адказы на пытанні па змесце (аналіз назвы, зместу). Вызначэнне тэмы, галоўнай думкі (з дапамогай настаўніка). Назіранне за мастацкімі сродкамі.

Складанне плана твора (па прачытаных частках). Складанне характарыстыкі галоўнага героя па прапанаваным плане. Пераказ твора ці яго часткі (падрабязны, выбарачны, са зменай асобы, па ролях).

Характарыстыка герояў з элементамі партрэтнага апісання. Выказванне эмацыянальных адносін да падзей, герояў, учынкаў. Слоўнае маляванне (партрэт, карціна прыроды). Эмацыянальны настрой твораў.

Расказванне верша (урыўка) на памяць.

Параўнанне прачытанага са зместам блізкіх па тэматыцы твораў другіх аўтараў.

2. Беларуская літаратура другой паловы ХХ стагоддзя - пачатку ХХІ стагоддзя (33 гадз. + 5 гадз. пазакл. чыт.).

Іван Мележ (Іван Паўлавіч Мележ)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Як загартоўваецца характар чалавека (апавяданне "Памылка").

Васіль Быкаў (Васіль Уладзіміравіч Быкаў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Тэма Вялікай Айчыннай вайны ў творчасці пісьменніка. Адбітак уласных перажыванняў. Паказ лепшых рыс чалавечага характару ("Калі хочацца жыць").

"Незагойная рана". Шматбаковае падрабязнае апісанне жыцця і побыту жанчыны-маці, чый сын не вярнуўся з вайны. Майстэрства Васіля Быкава ў паказе абставін і характараў.

Іван Шамякін (Іван Пятровіч Шамякін)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Вобраз працоўнага чалавека, адказнага за даручаную справу, ухваленне радасці працы ("Першыя радасці" - урывак з рамана "Крыніцы").

Максім Танк (Яўген Іванавіч Скурко)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Тэма вярнасці (На выбар: "Я спытаў чалавека..."), шчасця ("Шчасце"), пшчотнасці і павагі да маці ("Рукі маці"), вызвалення Бацькаўшчыны ("Спатканне"), непаўторнай прыгажосці роднага слова ("Родная мова").

Уладзімір Караткевіч (Уладзімір Сямёнавіч Караткевіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Захапленне гісторыяй роднага краю, працавітымі і самаахвярнымі людзьмі. Вобраз Бацькаўшчыны, ухваленне велічы народнага духу (На выбар: "Беларуская песня", "Людзі зямлі беларускай", "У векавечнай бацькаўшчыне клёны...").

Іван Чыгрынаў (Іван Гаўрылавіч Чыгрынаў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Тэма вайны і выпрабаванняў ("Ішоў салдат на вайну", "У ціхім тумане"). Паламанія чалавечыя лёсы, адказнасць за ўчынкi, міласэрнасць.

Янка Брыль (Іван Антонавіч Брыль)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Праяўленне асаблівасцей чалавечага характару праз адносiны да ўсяго жывога. Пшчотны вобраз сабакі ("Цюцік").

Ніл Гілевіч (Ніл Сымонавіч Гілевіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Любоў да жыцця і свабоды, да роднай зямлі і народа, душа якога раскрывалася ва ўсім сваім характэве ў цяжкія часiны. Вобраз маці ("Маці") і бацькаўшчыны (На выбар: "Я хаджу, закаханы у твае краявiды", "Сiняя пушча", "Край мой беларускі").

Рыгор Барадулiн (Рыгор Іванавіч Барадулiн)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Голас празрыста-чыстых азёр і крыніц

Бацькаўшчыны, зімняй завеі і вясенняй адлігі, які заўсёда кліча паэта (На выбар: "Веюць ласкай", "Зіма", "Уцякала зіма ад вясны"). Вобраз беларускага народа (На выбар: "Мы - беларусы", "Я - сын зямлі").

Іван Навуменка (Іван Якаўлевіч Навуменка)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Жыццёвыя праблемы падлеткаў. Сцвярдженне сябе як асобы, грамадзяніна сваёй Айчыны, даказанне свайго права быць годным высокага звання чалавека падчас суровых, жорсткіх урокаў жыцця (На выбар: "Мяшок беллага наліву", "Настаўнік чарчэння").

Раіса Баравікова (Раіса Андрэеўна Баравікова)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Тэма кахання ў люстэрку самотнай душы ("Шыпшына пры даліне"). Мяккасць, абвостраная трывога за ўсё жывое ў свеце, дабрыня і безаглядная ахварнасць жанчыны ("Успамін пра цётку Яню", "Птушачка" і інш.).

Яўгенія Янішчыц (Яўгенія Іосіфаўна Янішчыц).

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэтэсы.

Тэма маладой радзімы, казачнай палескай прыроды. Вясковы і гарадскі побыт. Лірыка кахання (вершы на выбар: "Ты пакліч мяне. Пазаві.", "Чаму ніколі не баюся я...", "Не воблака, а проста аблачынка...", "Любоў мая...").

Аляксей Дудараў (Аляксей Ануфрыевіч Дудараў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Шматбаковасць тэматыкі твораў драматурга. Боль за сённяшні лёс беларускай вёскі. Іскра жывога і непасрэднага пачуцця ва ўспаміне аб вёсцы, якую чалавек любіць і аб якой шчыра сумуе (асобныя дзеі пьесы "Вечар").

Янка Сіпакоў (Іван Данілавіч Сіпакоў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Душэўнасць, глыбокая засяроджанасць на ўнутраным свеце чалавека, любоў да прыроды, Бацькаўшчыны, роднай мовы (вершы на выбар: "Вада", "Сонечны дождж", "Ялта, Максім, кіпарысы" і інш.).

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Асэнсаванае і выразнае чытанне вершаваных і апавядальных твораў. Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў, крылатых выразаў, прыказак самастойна і з дапамогай рубрыкі "Слоўнік", тлумачальнага слоўніка. Разнастайнасць жанраў, назіранне за іх асаблівасцямі.

Тлумачэнне назвы твора. Адказы на пытанні па змесце. Вызначэнне галоўнай думкі (з дапамогай педагагічнага работніка). Знаходжанне слоў мастацкай выразнасці.

Выбарачнае чытанне па заданні педагагічнага работніка. Чытанне па асобах, інсцэніраванне эпізодаў.

Дзяленне твораў на сэнсавыя часткі. Устанаўленне паслядоўнасці падзей. Складанне планаў розных відаў з дапамогай педагагічнага работніка (па прачытаных частках). Складанне характарыстыкі галоўнага героя па прапанаваным плане.

Пераказ твора ці яго часткі (падрабязны, выбарачны, са зменай асобы, па ролях).

Характарыстыка герояў з элементамі партрэтнага апісання. Выказванне ўласных адносін да падзей, апісаных у творы, герояў і іх учынкаў. Параўнанне з жыццёвым вопытам.

Слоўнае маляванне (партрэт, карціна прыроды).

Эмацыянальны настрой твораў. Расказванне верша (урыўка) на памяць (твор падбіраецца індывідуальна ў залежнасці ад магчымасцей навучэнца).

Параўнанне прачытанага са зместам блізкіх па тэматыцы твораў другіх аўтараў.

Маляванне да твораў.

ПАЗАКЛАСНАЕ ЧЫТАННЕ

Самастойнае чытанне кніг на беларускай мове на тэмы, якія суадносяцца з тэматыкай урокаў літаратурнага чытання. Адказы на пытанні па прачытанаму, падрабязны пераказ асобных эпізодаў. Выказванне сваіх адносін да прачытанага. Эмацыянальная ацэнка падзей, дзейных асоб, іх учынкаў.

Арыентацыя ў структуры кнігі, знаходжанне патрэбнай інфармацыі.

Правілы гігіены чытання і беражлівае стаўленне да кніг. Выбар кнігі ў школьнай бібліятэцы і запіс назвы і аўтара кнігі ва ўліковы лісток самастойна прачытаных кніг. Чытанне перыядычных выданняў, работа з даведчнай літаратурай (слоўнікі, энцыклапедыі).

Прыкладны спіс твораў для пазакласнага чытання

Я. Колас. "Ручэй".

Я. Купала. "Як у казцы...".

М. Танк. "Завушніцы".

В. Быкаў. "Альпійская балада".

Я. Маўр. "У краіне райскай птушкі".

М. Лужанін "Добры хлопец Дзюк".

В. Шніп. "Айчына мая дарагая".

І. Шамякін. "Сэрца на далоні".

М. Чаргінец. "Сыны" (урывкі "Мама", "Спатканне з Радзімай").

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

Навучэнцы ведаюць і разумеюць:

назвы і фактычны змест твораў, з якімі пазнаёміліся на ўроках <*>;

на памяць 6 - 7 вершаў (ці ўрывкі з іх);

правілы гігіены чытання і неабходнасць беражліва ставіцца да кніг <*>.

Навучэнцы ўмеюць:

правільна, свядома і выразна чытаць вершаваныя і пражайныя тэксты ўслых <*>;

усвядомлена чытаць "сам сабе" і адказваць на пытанні да твора;

тлумачыць загаловак мастацкага твора (назву), вызначаць тэму, асноўную думку і ідэю;

дзяліць тэкст на сэнсавыя часткі, падбіраць загаловкі да іх, (прыдумаць/выкарыстоўваць сказы ці словазлучэнні з тэксту, выбіраць з прапанаваных);

вызначаць галоўных <*> і другарадных дзейных асоб твора, характарызаваць іх знешнасць <*>, учынкi, аналізаваць ўзаемаадносіны паміж імі, параўноўваць іх (знешнасць і характары);

даваць уласную ацэнку падзеям, з'явам і ўчынкам герояў <*>;

знаходзіць у тэксце словы, якія перадаюць настрой героя, яго думкі, перажыванні;

знаходзіць у тэксце эпітэты і параўнанні, вызначаць іх ролю;

ажыццяўляць выбарчае чытанне па заданні педагагічнага работніка;

пераказваць (падрабязна, выбарча <*>, сцісла <*>) змест твора;

складаць вуснае апавяданне па вершы, урыўку з паэмы, аповесці;

чытаць па асобах (дыялогі і сцэнка), інсцэніраваць эпізоды з твораў;

выразна чытаць на памяць перад класам;

знаходзіць неабходныя кнігі для пазакласнага чытання на паліцах школьнай бібліятэкі <*>.

Навучэнцы выкарыстоўваюць набытыя веды і ўменні ў штодзённых зносінах і практычнай дзейнасці:

падтрымліваюць размову ў разнастайных жыццёвых сітуацыях;

будуюць звязныя выказванні пра падзеі з уласнага жыцця ці з жыцця блізкіх;

асэнсавана чытаюць друкаваны і пісьмовы тэкст інфармацыйнага характару (аб'ява, паведамленне, газетны артыкул, артыкул у даведніку, слоўніку і г.д.);

адэкватна інтанацыйна афармляюць размову і вядуць яе з захаваннем этыкі суразмоўніцтва.

<*> Патрабаванні для ўзроўня ніжэй базавага.